

MENA, 'mineral', 'mina', des d'on es passà ja des d'antic al significat 'classe, espècie', partint de la noció de les classes de mineral que s'extrauen d'un paratge: forma comuna al català amb l'oc. *mena*, dels mateixos significats, i afí a la variant *mine*, que és la pròpia del francès; i en el qual el significat de mineria fou més exclusiu i més descabdellat que enlloc, i des del francès s'ha estès en la forma *mina* a les altres llengües romàniques; mot provinent del cèltic, on fou MEIN- en celta primitiu; es conserva fins avui en les llengües cèltiques insulars, amb el significat de 'mineral', 'metall' i 'mina'; en l'evolució posterior dels sons es reduí a *MĪNĀ en una part dels dialectes gèllics, d'on la forma francesa, i a *MĒNĀ en el cèltic insular i a la resta dels dialectes cèltics del Continent, d'on la forma del català i la llengua d'oc. □ 1.ª doc.: 1185 en l'acc. pròpia; c. 1280 en la translàtica de 'índole, naturalesa'; els derivats *mener* i *menera* ja 981 i 976.

En un conveni relatiu a *meneria salis* (o sigui 'meners o mines de sal') de 1185 es preveu el lliurament de la meitat de «la *mena* de sal», o sigui la meitat del que s'obtingui d'aqueixa substància (BABL II, 421); 'mineral, matèria excavada': «co un home cavava *mena* d'argent sots una roca, la roca casec, qui aucís los seus compa<n>yós, mes él romàs viu, dins en una balma, e no-n poc ixi; on con la mulser se pensés que fos mort, tots dies fasia cantar messes per él ---», *VidesR*, 241v1 (trad. «in quadam rupe argentum foderent ---», 734.33); «*mena* d'argent e de plom o de qualque altre metayl», «pusque penre e fondre e (d)esarenar tota aquella cacarrassa o lopus de *mena* de plom que és romàs ---», doc. ross. de 1321 (vegeu-ne més trossos a ESCOMBRAR i a LLÚPIA), *InvLC*, que n'aplega encara, de posteriors: uns 15 testimonis més, fins a la fi del segle; «contra extraneos farguerios --- aliqua molina ferrea --- nullus tragnerius sit ausus portare *menam* ferream ad molinam, in qua dictus debitor ferracertus ---» doc. del S. XIV anterior però confirmat i copiat el 1371 (Alart, *Stils de Vil. de Confl.*, 39r^o).

Els grans meners de les serres de Canigó i muntanyes veïnes forneixen molta documentació de totes les èpoques: «los traginers que van --- de Serrallonga y St. Llorens a dita Torra de Batera pera cercar *mena*, per obs de les fargues de dits llocs ---», 1645 (*Llibre Roig* de Prats de Molló, f° 90).

També en poesia: «O net rubí - tret de la viva *mena*, / alt de color - en ffin or acunçat, / ---», Pere Martines, c. 1450 (BABL XVII, 196); «O Mare y verge - de gràcia plena, / de Déu genitrice - sperança mia, / dels àngels Patrona - del cèl rica *mena*, / a tu jo-m coman - e pre<n>ch per recena, / si erra jo feya - parlant, aquest dia», Gaspar Calaf, a. 1502 (JMBover, *BiEscrBal.* I, 136.3.3); «Adore-us, refugi - de natura humana, / O pous d'aygua tanta - de qui les grans venes, / per tresor de vida - passan per les *menes* / qui virtut li donen - que-ls lebrsos sana», Jaume d'Olesa a. 1515 (id., id. II, 19.5.3).

D'altra banda apareix aplicat a l'indret on s'explota l'extracció de mineral, amb el sentit en què avui emprem *mina*: «Tramès-i 3 milia sirvents per corredors a

la molina de la *mena* del argent del dit noble --- trenquen totes les rodes e les manyes, e tots los altres apareyllaments de la dita *mena*», a. 1325 (Finke, *Acta Ar.* III, 480, 481). *Mena d'oli* 'excavació d'on rajava petroli': «una cappella un avia *mena* d'oli, qui bastave a totes les lanteas de l'esgleya; e un sacristà que-y avia --- fo-y adulterí, e en continent l'oli cessà entró que-s fou confmessat» en la narració d'unes *Romeries* (a Terra Santa), a. 1383 (BABL VIII, 43). *Pedra de mena* 'mineral': «una manera de pedres, qui en llenguatge de Pèrsia és apellada betzaar, qui és *pedra de mena*, e fa-s en les parts de Índia, e --- val contre tot vení», a. 1322 (Finke, *Acta Ar.* II, 756).

Així també en literatura: «La quinta spècia de guanyar dinés és fondre billó, e la sisena és cercar *menes* de metalls ---», Eiximenis (*Dotzèn*, cap. 149); «tu, no conexent la sospita e gelosia de les dones, que per res del món no volen ne consenten par en la cosa amada, oblidada aquesta *mena* d'or, tornist a Laquesis», *Curial* (NCL III, 21); «tal bestiar / --- / de feres males / folgar qui hi cuyda, / suor de mort / sens may deport / en si remira, / brugina tira / e cava *mena*, / lo molí mena / qui-s diu de sanc / ---», JRoig, que també el fa equivalent de 'pedrera': «fon trobada / pedra tallada / en *mena* nova: / d'ins era tova, / ab esculpides / lettres, polides, / hon se legia / la prophecia / que concebrà / Verge y parrà / Fill, certament» (*Spill*, 8515, 11533).

Ja en català antic trobem el mot amb l'ampliació de significat, tornat abstracte, per la qual, partint de la idea de 'classe de mineral', s'arriba a 'índole', 'naturallesa', 'natural, essència', i en definitiva 'classe, espècie' en general, de qualsevol cosa. En l'endrea d'un poema escrit entorn de l'any 1280, el trobador pondera l'alta qualitat humana del seu reial patró: «Lo noble rey En Peyr' és de tal *mena* / qu' endreit està de totz engans e 'ster<n>s», rimant amb *pena*, *trena*, *m'ame* etc., o sigui 'està enfront i a fora de totes les fallàcies' (Cerverí, 61/101.33).

Ramon Muntaner, en la Crònica, l'usa ja, si puntem bé el seu text, amb valor i fraseologia igual a la d'avui, per a espècie d'una de tantes coses, en aquest cas, vi: als moros d'Alcoll Pere el Gran els envia vi del que porten les seves embarcacions, a canvi de l'avitallament que ells li forneixen; i, perquè triï cadascú d'ells el que se li posa millor, tant de vi blanc com de negre: «de vi no n'havien gens, ans lo senyor rei ne donà a ells dues bótes, de *mena*, una, de blanc, e altra, de vermell: que amaren més que si-ls hagués donat sengles cavalls» (l'empordanès riu per sota el nas, perquè els moros, que el tenen prohibit per religió, fan es carafalls del vi), fets de 1283 (cap. 85, Casac. II, 57.3; però no hi ha base per creure en una expressió *vi de mena* 'vi de qualitat acreditada');¹ «Eva --- e Adam --- con agre abdosos manjat del mortal fruyt --- si-s cambiaren de tota lur *mèna* que avien d'abans aüde, e vaeren qu'èls eran carnals e nuus ---», traduïnt «toutes lor qualitez» de l'original francès de la *Queste* (Reixac, 157.30).²

Modernament, en efecte, el mot té vocal de timbre